

KAREL HYNEK MÁCHA – MÁJ

1) Opakování:

- a) Kdo byl Karel Hynek Mácha? Jaké informace si o něm vybavíte (i zajímavosti)?
- b) Pokuste se krátce charakterizovat směr, do kterého Máchova tvorba spadá.
- c) Kdy Máj vyšel? Vzpomenete si na Máchovy současníky? Vyjmenujte je.
- d) Stručně připomeňte děj a kompozici Máje.
- e) Jakých motivů si v Máji můžeme všimnout? Jak souvisí s daným literárním směrem?
- f) Zkuste charakterizovat postavy Máje. Co můžeme říct o hlavním hrdinovi?
- g) Jak se Máchova tvorba lišila od ostatních spisovatelů té doby?
- h) Je podle Vás Máj stále aktuální? Případně díky čemu?

2) Kritika:

- a) Zkuste se každý zamyslet nad tím, co to je kritika. Jak byste ji charakterizovali? Následně ve dvojicích prodiskutujte svoje názory a vytvořte myšlenkovou mapu. Společně si sdělíme, co jste se dozvěděli.

[...] kromě toho je v Čechách každý vlastenec také (ach! Bože!) spisovatelem. A vlastencem může být v Čechách každý tvor, rozumný nebo nerozumný, jen když písňe české zpívá, z korbělíčku si nalívá, při tom nezná větší slast, nežli milovat vlast!! Pak sepíše nějaké spisy a kritika o nich nesmí říci, že jsou špatné, z příčiny svrchu uvedené! Takový je stav kritiky české!

Není kritika, jak již obyčejně lidi tomu slovu rozuměti chtějí, jenom pouhá hana, nýbrž posouzení, a při posouzení může se chváliti i hanět.

Byli zajisté mužové, kteří kromě kritik pranic jiného nese-psali a přece v dějinách literatury velmi důležité a čestné místo zaujímají. [...] ještě dodati musím, že jest napsati dobrou kritiku mnohem těžší a obtížnější práce, než mnohý jiný literární článek [...].

Neníť všechno, co se o kterém básnickém díle napíše, také kritika: ba ani každé posouzení nemůže se ještě kritikou nazvati. Kritikou jen tenkrát se posouzení nazvati má, když důkladně probeře dílo z umělecké stránky.

Všeobecná stížnost umělců bývá na pedantství, ouzkoprsost, jednostrannost, [...] svých kritiků [...]. Takový kritik, znaje sám jen několik pravidélek, pokládá tuto svou zásobku za úplný kodex, a nemaje tušení o neskončenosti umění, hotov jest všude kacéřovati, kde se umělec dle jeho (kritikových) pravidel neřídil.

Objektivnost jest vůbec na kritice ouhla-vní ctnost: z pravé kritiky chceme poznati dílo samé a spisovatele jeho, chceme odtamtud nabýti odůvodněného soudu o schopnostech spisovatele a o ceně jeho plodu. A proto opět jest zvlášť za našich časů druhá ouhla-vní ctnost kritikova veliká bibliografická známost [...].

Karel Havlíček Borovský. *Kapitola o kritice* (K 70. výročí úmrtí Havlíčkova podle prvotisku z r. 1846 přepsal Fr. Frýdecký). Praha: A.J. Vodák, 1926.

3) Přečtěte si úryvek z textu Karla Havlíčka Borovského Kapitola o kritice.

a) S jakým problémem se kritika potýkala ve svých počátcích?

b) Jak by měl vypadat správný kritik?

c) K čemu nám kritika slouží?

d) Musí kritik sám umět psát to, co kritizuje?

Vylíčil básník Máje velmi pěknými obrazy první máj za doby večerní a krajinu „kde borový zaváněl háj“ a „o lásce šeptal tichý mech“, staví nám před oči blíže jezera sličnou děvu (Jarmilu), avšak anděla to padlého, který v obličejích máje půvabný žel a smutek, milence svého, Viléma, očekává.

[...]

Básník cítiv ale živě, že by třeba o „věčném nic“ pěti nemohl, snesl za tou příčinnou tolik rozmanitých květů, věnců a obrazů, a svůj ideál „nic“ vyšňořil tak mistrně, že musíme to obdivovati. Takto-li básník o bytosti života pěl, i jakž by zpíval o své vlastní básni? Chtěl-li by spravedlivým býti, musila by hlaholiti struha jeho: „Toť ohlas tónu zbortěné harfy, pablesk světla, umřelé hvězdy, stín zapomenutého náhrobku atd.“ Pochybujeme, že by kdo z ohlasu tónu zbortěné harfy nějaký zvuk uslyšel, a co jsme viděli a slyšeli v této básni? V pěkném oděvu mrtvé, věčné nic!

[...]

Jeho báseň jest škvára, která z vymřelé sopky vyhozena mezi květiny padla. Ve květinách můžeme míti a máme zalíbení, nikoli ale v chladném mrtvém meteoru, který z rozervaných útrob vyvržen byl. V tomto nenalézáme nic krásného, oživujícího, nic básnického v přísném toho slova smyslu. Děj tento mohl vskutku básnické nabýti ceny, kdyby byl básník chtěl roztrhnouti černou oponu, kterou spustila jeho obraznost před každou radostnější vyhlídkou.

Jan Slavomír Tomiček. Máj in: *Česká včela*, č. 22, 1836.

P. Mácha jest básník – to mu nikdo odpírati nesmí; každý jeho verš jesti povzdech z nejtajnějších hlubin rozbolené, rozjitřené duše – avšak přece bych rád temné zvuky harfy jeho jinak slyšel zvučeti – jinak, aspoň za věku našeho ne tak nečesky.

[...]

Smáti se všickni a napořád nemůžeme; proto-liž ale oči k zlosynu, jakož jest „lesů pán“, obracet musím, abych slzy žalu nebo touhy vyléval? Není-liž nic potřebnějšího ve stavu, nic půvabnějšího v století našem, nic důležitějšího v životě než vrahovo rozbírání neznámého „nic“ – není-liž i nic pěknějšího v říši ideálů, čím by se v páně Máchovu srdci byl mohl zpěv vzejmouti, aby „všemi vlastmi“ pohýbal?

[...]

Ale proč u nás, kdežto se nám v znameních nejpříznivějších krásné příští usmívá, kdež potřebí na všech cestách k národu mluvíti – a pěvci otevřít celý svět! –, proč u nás prosím muži mladému, duchem bohatě nadanému s kolem a popravou se obíráti? Zde není místa k dolíčení, že u nás potřeba větší než kde jinde, aby poezie vznikající rázu národního nabyla.

Josef Kajetán Tyl. Pohled na literaturu nejnovější in: *Květy*, roč. 3, č. 15, 1836.

4) Přečtěte si úryvky z kritik reagujících na Máj krátce po jeho vydání.

a) Co autoři kritik Máchovi a jeho Máji vytýkají?

b) V čem se shodují/odlišují názory Tomíčka a Tyla na Máchův Máj?

c) V jakých momentech je v kritikách nejvíce vidět ovlivnění dobovým kontextem?

d) Kterými slovy byste charakterizovali Máj na základě těchto dvou kritik?

Studená země chová nyní i básníka i všechny pěkné záměry jeho. Podal nám malou jen částku toho, co vlastně podati zamejšlel; ale kritika česká neměla času po dvacet let promluvit o plodech jeho s onou všestranností a pováživostí, kterouž zajisté každému talentu dlužna jest. Těch několik hlasů, co se o Máji ozvalo, nepostačilo ani k poznání básníka, ani k ocenění plodů jeho. Kojíme se nadějí, že vyjitím sebraných spisů Máchových čtenářstvu českému nejen nesmírná ztráta se zřejmě objeví [...]

Karel Sabina. Upomínka na K. Hynka Máchu. *Máj*, 1858, s. 295–317.

Tento almanach má své jméno nejen podle jarního měsíce, kdy vyšel, nýbrž také podle jedné z nejkrásnějších básní toho jména od K. H. Máchy, neobyčejně nadějného českého básníka, který bohužel zemřel už před dvaceti lety ve 28. roce svého života.

Dr. Náj. *Máj*. Jarní almanach na rok 1958. *Kritische Blätter für Literatur und Kunst* 2, 1858, s. 260–262.

Tisíce srdcí dojal jeho *Máj*, stal se buditelem mládeže a rozdmýchal mnohou dřímající jiskru v živý plamen. Velká řada stoupenců jeho, k nimž i mnohé z nejnadanějších mladších básníků přičísti dlužno, je toho nejlepším důkazem.

Jan Neruda. *Rodinná kronika*, 1862.

[...] hrdě opustils ten kraj, kde láje
hrubý hlas tvé snahy zažehnával,
nerozumě tónům lásky tvé.
Vyhnilo tě od nás lůzy proklínání,
dalekát' je, Mistře, cesta tvá –
a marné naše za tebou volání! –
[...]
Máj jsi zapěl kraji nešťastnému [...]

V. Frič. Nesmrtelné památce pěvce Máje Karlu Hynku Máchovi.
Máj. Jarní almanach na rok 1858, Praha, 1858.

5) Přečtěte si texty vzniklé k příležitosti vydání almanachu *Máj* a text Jana Nerudy z *Rodinné kroniky*.

a) Jak byste tyto texty charakterizovali?

b) Porovnejte je s předchozími kritikami. V čem se shodují/odlišují?

c) Co můžeme říct o dobovém kontextu na základě těchto textů?

d) Jak byste na základě těchto textů charakterizovali Máj?

Nadšen a unešen čarokrásou přírody, které byl po celý svůj život větší pozornost věnoval, nežli jakýkoli jiný z jeho vrstevníků, nemohl jinak nežli vzdáti ve své básni povinný hokl básnický všemu, čím příroda těší a blaží; ale zároveň také nemohl potlačit myšlenky, které pozorováním s zkoumáním přírody naplňovaly jej smutkem a žalem otvírajíce perspektivu v tajemné děsivé záhady záhrobí. Básnického díla tak směle a odvážné hloubky nebyl se před ním u nás nikdo odvážil.

Nejplastičtější scény, vyžadující přímo mistrovského ovládní jazykového fondu, scény neskonalé krásy, v nichž jazyk český, v oné době ještě tak neohebný, ba poeticky blabolivý, konal ve službě Máchové pravé zázraky, pokládány za školácká pensa. Nejpoetičtější dikce, nejprůpadnější porovnání, nejduchaplnější kontrasty, kterýmiž Mácha tak nevyrovnatelně maluje, že nevzniká v čtenáři představa mlhavá a neurčitá, nýbrž obraz určitý, jasný, barvitý a takořka do nejjemnějších odstínů propracovaný, vše to pokládáno za pseudopoetický balast, za titěrné ozdůbkářství.

Nejdojemnější, nejelegičtější stesk a žal nad nenahraditelně ztracenou mladostí a bezstarostným, svrchovaně nešťastným jinošstvím, jaký kdy básník nějaký snažil se vysloviti – nejhlubší, nejzáhadnější myšlenky, kterými se myslící a cítící člověk vůbec zabývat může, největší problém života lidského – vše to, ačkoli věrně i formálně vysloveno tak mistrovsky, že z vrstevníků ani jediný se nemohl Máchovi po bok postaviti, pokládáno za plané, bezúčelné, pravého básníka nedůstojné hříčky bídneho, se svým žalem koketujícího rýmotepce.

Máj přečkal tedy šťastně půl věku, aniž by byl pozbyl nevyličitelného pelu své divuplné a přece tak rázovité poezie [...] Literární a kulturní význam jeho jest sice takořka nevystižitelný; ale kdo zná, třeba jen povrchně literární a básnický rozvoj v Čechách v právě minulém čtvrtém století, musí vyznati, že kromě Rukopisu Královédvorského a Kollárovy Slávy dcery ani jediný spis český, vydaný v první polovici tohoto století, nemůže činiti nárokův na význam jen z daleka podobný.

Jakub Arbes. Máchův „Máj“. K půl stoletému jubileu vydání „Máje“. *Květy*, 1886, roč. 8, s. 506–518.

6) Přečtěte si text Jakuba Arbese.

a) Změnil se nějak pohled na Máj v porovnání s předchozími texty?

b) V čem autor textu spatřuje přednosti Máje?

c) Díky čemu si Máj podle autora textu zachoval aktuálnost?

Kritikové Máje neupírali většinou nikterak Máchovi básnický nebo umělecký talent velmi značný, nýbrž zavrhovali jen směr jeho básnění, to jest právě jeho revolučnost. [...].

Proto se bouřili jeho kritikové. Cítili všichni, že je Mácha vyháněn z idyly, že je rušitel ilusí, že zrak jeho je ozbrojen vůlí k pravdě, hotový nemilosrdně sondovat rány společnosti. Vstoupil do jejich kruhu kdosi nebezpečně opravdový [...].

Máchovi jde tu opravdu o záležitosti nejosobnější a tím se liší právě od běžné konverzačně vlastenecké poesie oněch dob. [...]

Mácha stvořil, nebo lépe dotvořil se tří symbolů, do nichž uzavřel svůj poměr k světu a k životu: symbol poutníka, symbol vězně, symbol země. [...]

Mácha je celou podstatou své poesie dualista [...]. Životu odpovídá u Máchy vždycky smrt, životnému elánu zmar a zničení, úsměvu přírody kletba ducha a myšlenky; a vice versa. Teprve tento podvojný akord je Mácha celý. [...]

V čem je význam Máchův v české poezii moderní? Je v tom, že našel českou cestu k poezii absolutní, k poesii svéprávné a tvořivé, že opustil zásadu nápodoby [...]. Mácha našel skutečnou básnickou intuici pramen české lyriky hluboko ukryté pod tehdejší osvětářstvím a rozumářstvím a vlasteneckou užítkovostí [...]. On byl první básník v tom smyslu, jak tomu slovu rozumíme dnes [...].

Každá doba četla jej jinak a po svém; [...] učila se v něm poznávat sebe [...]. Uplynulo málo víc než dvacet let od smrti Máchovy, a přichází nová generace a nalézá v něm symbol svých snah, sám smysl své životnosti a účelnosti. Je to generace Nerudova, Hájkova, Mayerova, generace Karoliny Světlé. Rozpoznává v něm revoluční kvas, vykládá jej emancipačně a liberalisticky, společensky odbojně. Zatím se nalévá nová vlna generační. Jsou tu “Lumírovci”, Vrchlický a Zeyer [...]. A jsou tu devadesátníci, a historie se opakuje [...]. Zamlžený symbolismus Hlaváčkův je výsek z díla Máchova, právě jako první verše Březinovy prošly tragismem mládí Máchovského [...]. A vezměme tři přední básníky přítomnosti: Horu, Nezvala, Zahradníčka. Jaký intimní vztah mají všichni tři k poezii Máchově.

Je to právě Janus bifrons české poezie, a tím a proto jejím magnus parens.

F. X. Šalda. *Mácha snivec i buřič*. Praha: Melantrich, 1936.

7) **Přečtěte si text F. X. Šaldy.**

a) Na základě Šaldovy kritiky a kritik předchozích se pokuste postihnout, jak se kritika Máje vyvíjela. Jaké historické události ovlivnily recepci Máje?

b) Jaký přínos měl Máj ve své době podle Šaldy?

c) V čem tkví nesmrtelnost Karla Hynka Máchy na základě tohoto textu?

d) Vyhledejte na internetu význam podtržených výrazů. Jak se vztahují k Máchovi?

Modravý vánek v údolí
cupotá s dětmi nad potoky.
A pára plyne topoly
jak mír nad zběsilými roky.

Ale pout' vzhůru k ruinám
jde vichřicí, jez výškou sílí.
A chápu: Byl jsi vždycky sám,
básníku, jehož rozblouznily

prapory mračen nad lesy
o zuby ruin rozpárané,
propadlých věků útesy,
v zestrízlivělé věky hnané.

Jen trosky tu, jen ohlas ech.
Jen tma, jež ze zřícenin zeje,
A vichr v ústech, ve vlasech
jak plášť tvé imaginace je.
[...]

Rozhledno dávna! Míle mé!
Závratí let a vzdáleností!
Jarmilo! Hynku! Viléme!
Kostnice vzduchu, snů a kostí,

kdo žije víc? Já nebo vy?
Čas jdoucí tělem mým či vámi?
Svoboda výšek? Okovy,
jež země dole připíná mi.

Josef Hora. *Máchové variace*. Praha: Fr. Borový, 1936.

8) Přečtěte si úryvek z básně Josefa Hory, která je inspirována máchovskou poezií.

a) V čem tuto inspiraci můžete spatřit? V jakých konkrétních momentech se poetika Máchy v básni odráží?

Motivy žijí tedy u Máchy intenzivním životem: přetvářejí se, vstupují ve vzájemné významové vztahy, narážejí na sebe, prolínají se. Sujetová výstavba je oslabena, aby těmto pohybům nepřekážela; fragmentární ráz Máchova díla není uměleckým nedostatkem, nýbrž součástí básnického záměru. Oslabení jednosměrné sujetové výstavby, zasypání řečiště, které by usměrňovalo jednosměrný tok tématu, má za následek, že – podobně jako impresionistické malířství počítalo se spoluprací divákova oka – počítá básnické dílo Máchovo s duševním životem čtenářovým, jemuž připadá úkol realizovat spojení mezi motivy v díle toliko naznačená. Následek této techniky pro obecně lidskou platnost Máchova díla je neocenitelný: toto dílo připouští celou spoustu významových interpretací. Mnohoznačnost vztahů mezi jednotlivými významovými jednotkami dovoluje, aby každá generace vložila do Máchova díla smysl, jakého sama potřebuje; každé období přetváří znovu a na vlastní odpovědnost básníkovu podobu k svému obrazu charakterisujíc tak zároveň básníka i sebe. Odtud nepřetržitá životnost Máchova díla: více než kdokoli z novočeských básníků jeví se Mácha básníkem v nejvlastnějším slova smyslu; měl pravdu F. V. Krejčí, když Máchovým vstupem do české literatury datoval „zrození básníka“. Méně než kdokoli z jeho předchůdců i následovníků v české poesii je Mácha odkázán na jistou dobu, po případě na jistý umělecký směr, kterým by bylo zvláště vyhrazeno najít správnou cestu k němu.

Jan Mukařovský. *Genetika smyslu v Máchově poezii*, 1938.

Mukařovský o strukturalismu: Básnictví jako sociální řada existuje ve vlastním slova smyslu [...] Básnické dílo tedy není [...] toliko subjektivní záležitost svého tvůrce, nýbrž je objektivně, tj. na tvůrce nezávisle určováno vývojem básnické struktury v dané literatuře; a tato struktura, existující a vyvíjející se v mysli kolektiva, je fakt sociální.

Mojmír Grygar. *Pojetí literárního vývoje v ruské formální metodě a v českém strukturalismu*, 1968.

Sujet = Způsob, jakým je příběh prezentován v literárním díle, tedy jeho umělecké uspořádání.

9) Přečtěte si úryvek z textu Jana Mukařovského a Mojmíra Grygara.

- a) Jak Mukařovský vysvětluje fragmentárnost Máje? Proč podle něj není uměleckým nedostatkem?**
- b) Jak byste fragmentárnost (tedy jakým způsobem jsou jednotlivé části díla uspořádány) v Máji přirovnali k jiným formám vyprávění (např. filmová narace apod.)?**
- c) Jaký je podle Mukařovského vztah mezi individuálním autorem a kolektivní myslí společnosti?**
- d) Jakým způsobem oba texty zdůrazňují důležitost čtenáře (nebo kolektivu) při vytváření významu literárního díla?**

10) Vytvořte časovou osu, do níž vyznačíte vznik jednotlivých textů od vydání Máje až po text Jana Mukařovského. Zamyslete se nad tím, jak se proměňoval pohled na Máj v průběhu doby. Jaké faktory k tomu přispěly?